

Redaktionelt

Dette nummer af SLAGMARK er viet til præsentationen af en række udvalgte forskningsområder hos den canadiske filosof Charles Taylor. Taylor modtog i marts 2007 den såkaldte Templeton Prize på 800.000 engelske pund – verdens største årlige pris givet til en enkeltperson – for sin livslange forskning inden for et bredt spektrum af ikke blot filosofien, men også inden for lingvistik, religion og samfundsvidenskab m.m. Priskomiteens begrundelse lød i den forbindelse bl.a., at Taylor ”i næsten et halvt århundrede har argumenteret for, at problemer som vold og fanatisme kun kan løses ved at tage højde for både deres sekulære og spirituelle dimensioner”.

I mere end 45 år har Charles Taylor således været fortaler for, at rendyrkede sekulariserede synspunkter er en fragmenterende hindring for den forståelse, han betegner som afgørende i et globalt samfund, der i stigende grad præges af kulturelle, moralske og religiøse konflikter. Såvel den humanistiske kultur som socialvidenskaberne har ofte, hævder Taylor, været ”overraskende blinde og døve over for det spirituelle”. En kritik, han i anledning af prisoverrækkelsen udlagde på følgende måde i et interview med den amerikanske tv-station PBS d. 20. marts 2007:

De forsøger at forklare alt, hvad mennesker gør, ved at tale om økonomiske og politiske faktorer og begær efter magt, hvilket alt sammen er vigtigt, men de udelader, hvad jeg kalder for den spirituelle dimension. Dette vil efter min opfattelse sige de svar, som mennesker giver på visse meget dybe spørgsmål, såsom meningen med livet, eller hvad der er virkeligt godt i det menneskelige liv, eller hvordan jeg kan forbedre mit liv eller gøre det mere ægte, og den slags ting, som rent faktisk også motiverer folk. Det er derfor, man aldrig helt kan forstå, hvad der foregår, hvis man bare tilsidesætter dette.

Taylor afskriver hermed langt fra de politiske og økonomiske videnskaber, eller for dens sags skyld naturvidenskaberne, til fordel for det spirituelle. Tværtimod er det et af hans vigtige anliggender at vise, at adskillelsen af f.eks. naturvidenskab og religion har været skadelig for begge parter. På den ene side har Taylor således vedholdende opponeret imod den efter hans opfattelse udbredte reduktion hos mange samfundsforskere – en reduktion, der har rødder i Oplysningen – af begreber som moralitet og spiritualitet til blotte fortidslevn i fornuftens tidsalder. På den anden side har han også rettet en skarp kritik mod de, som bruger moralske overbevisninger eller religiøs tro i kampen mod uretfærdighed. Både i den vestlige verdens samfund og andre steder, hvor sådanne former for 'dårlig spiritualitet', som Taylor kalder det, ligger bag bl.a. den islamiske ekstremisme: "Med mindre vi begynder at forstå", understregede han i det pågældende interview, "hvad der måske kunne træde i stedet for denne meget destruktive form, og vi ansporer andre former, vil vi aldrig blive i stand til at takle dette intelligent og effektivt."

Charles Taylor er født i 1931 i Montreal i det fransktalende Quebec – den eneste canadiske provins, hvor engelsk ikke er hovedsproget. Hans opvækst med en engelsktalende protestantisk far og en fransktalende katolsk mor i denne provins, hvor forholdet mellem de to sprog i sig selv er et politisk stridsemne, har fra begyndelsen været ansporende for hans interesse for identitet og samfund. I løbet af Taylors akademiske såvel som politiske karriere – han var ved tre lejligheder i 1960'erne opstillet som kandidat for det socialdemokratiske New Democratic Party i Montreal – har et af de mest centrale omdrejningspunkter i denne sammenhæng været spørgsmålet om den filosofiske tænknings afdækning af værdier, der går på tværs af vedtagne normer. Et spørgsmål, som angiveligt fortsat vil være genstand for undersøgelse i hans hidtil mest omfangsrige værk, *A Secular Age*, der udkommer i efteråret 2007.

I sin introducerende artikel "Charles Taylor (1931-)" tager Ruth Abbey i et grundrids over Taylors liv og værk indtil nu udgangspunkt i netop disse forhold. Abbey peger her på, at selvom Taylor tillægger sproget og kulturen en afgørende betydning, så opfattes den identitet, hans tænknings kredser om, dog ikke udelukkende som et produkt af sprog eller kultur. Tværtimod er hans forestilling om den menneskelige natur langt mere kompleks, hvilket demonstreres under inddragelse af Taylors vel nok mest kendte bog herhjemme, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity* fra 1989. Abbey skitserer hovedtrækkene og -problematikkerne i dette værk samt i Taylors seneste bog *Modern Social Imaginaries* fra 2004, der fortsat beskæftiger sig med den bekymring for det særligt etiske eller normative træk ved den moderne eksistens, som også kommer til udtryk i *Sources*. Hermed præsenteres en række tilbagevendende temaer i Tay-

lors tænkning, bl.a. det moderne selvs begreb om 'frigjort frihed', forestillingen om 'naturen som kilde' og forestillingen om 'engageret, legemliggjort viden'. Samtidig redegør Abbey for Taylors kritik af hhv. atomismen – der for ham er et andet udtryk for individualisme – og af den såkaldte 'figurative epistemologi', hvor viden opfattes som det menneskelige subjekts forestilling om en uafhængig virkelighed. Subjektet distanceres derved fra den omkringliggende verden, idet signifikansen af både kroppen og betydningen af den praktiske omgang med verden ifølge Taylor på væsentlige områder negligeres.

Under titlen "Stærk vurdering og filosofisk antropologi" undersøger Arto Laitinen i det næste bidrag et hovedbegreb hos Charles Taylor, nemlig begrebet om stærk vurdering. Der er – enkelt formuleret – tale om 'stærk vurdering', når vi vurderer vore ønsker i sig selv, til forskel fra 'svag vurdering', hvor et givet ønskes iboende værdi ikke drages i tvivl. Laitinen viser, hvordan og hvorfor menneskelivet og erfaringen for Taylor forudsætter et betydningsfelt af stærke værdivurderinger, foruden hvilke mennesket ville befinde sig i en 'patologisk tilstand' langt hinsides det i mere almindelig forstand blot åndsforladte. Endvidere indkredses fem hinanden delvist overlappende begreber, som Taylor skiftevis anvender i sin argumentation for de stærke vurderingers uundgåelighed: menneskelig virksomhed, person-væren, subjektivitet, selv-væren og identitet. Endelig giver Laitinen i sin afsluttende diskussion af det patologiske i Taylors forståelse nogle illustrative eksempler på den 'identitetskrise', som fraværet af stærke vurderinger kan resultere i.

Ligeledes under inddragelse af begrebet om stærk vurdering kortlægger Frode Nyeng herefter Charles Taylors moralske landskab i artiklen "Autenticitet, moralsk realisme og overfladiske valg – et pragmatisk blik på frihed og mening i Charles Taylors moralske landskab". Nyeng tager udgangspunkt i Taylors opgør med den eksistentialistiske idé om radikalt frie valg; et opgør Taylor forsvarer ud fra det synspunkt, at moralske krav er en forudsætning for frihed: Valget indstifter ikke i sig selv værdierne, men svarer så at sige på dem. Taylors moralske realisme lader sig gennem Nyengs fremstilling hermed se som et eksempel på sprogets identitetsskabende betydning, for så vidt som frihed ikke primært forbindes med et givent kvantum af valgmuligheder, men derimod med kvalitative kontraster i sproget, der åbner op for et menneskeligt livsrum. Realismen består med andre ord nærmere i uomgængeligheden af visse spørgsmål end i tilgængeligheden af nogle bestemte, fastlagte svar. Nyeng afdækker samtidig, hvad han kalder for det 'pragmatiske fundament' for denne realisme i en kritisk diskussion af Taylors tiltro til det menneskelige subjekts frie, autentiske meningsskabelse og selvkonstruktion i en aftraditioniseret postmoderne verden.

I sit bidrag ”Taylors politiske filosofi. Ontologisk politik og hermeneutisk retfærdighed” beskæftiger Morten Raffnsøe-Møller sig dernæst med Charles Taylors politiske filosofi og kritikken af den. Bl.a. den amerikanske filosof John Rawls har indirekte kritiseret Taylor for at være eksponent for en form for republikanisme, der grunder i nogle efter Rawls’ opfattelse alt for vidtrækkende antagelser om konstitutionen af det gode liv. Raffnsøe-Møller undersøger med dette udgangspunkt Taylors syn på de underliggende og konstitutive værdier, som præger moderne politik og konceptioner af retfærdighed, hvorefter Rawls’ politiske liberalisme belyses ud fra Taylors position. I en kritisk diskussion af Rawls’ begreb om ’distributiv retfærdighed’ argumenteres der for integrationen i dette begreb af Taylors ’hermeneutiske retfærdighed’, hvis kobling af autenticitet og politik ifølge Raffnsøe-Møller kvalificerer Taylors særlige form for republikanske demokratiforståelse.

Jean Bethke Elshtains artikel ”Farer og forpligtelser ved anerkendelsen af hverdagslivet” blev første gang publiceret i et festskrift til Charles Taylor i 1994 med titlen *Philosophy in an Age of Pluralism: The Philosophy of Charles Taylor in Question*. Elshtain undersøger her, hvad det vil sige som politisk filosof at anerkende hverdagslivet – et andet centralt tema hos Taylor. Ved ’anerkendelse af hverdagslivet’ forstår Elshtain med Taylor ”en af de stærkeste idéer i den moderne civilisation”, hvis fortsatte opretholdelse hun dog samtidig problematiserer under henvisning til de stadig mere hyppigt forekommende forsøg på at overvinde dette livs begrænsninger. Et synspunkt, der sammen med Taylors begreb om anerkendelse udfoldes ved hjælp af to kontraster, hvor den første er af historisk art, nemlig modsætningen mellem den attiske kriger-borgers stræben efter ære på den ene side og hans hjemlige tilværelse i huset på den anden. Ligesom Taylor trækker Elshtain her på tidlige kristne konceptioner af hverdagslivet, idet hun endvidere gør opmærksom på de efter hendes opfattelse ’farlige relationer’, som har transformeret nogle af de værste træk ved krigerens stræben og båret disse med sig ind i moderne politisk filosofi og praksis. For det andet kontrasteres – i en nutidig sammenhæng – ophøjelsen af teknologien med den trussel imod menneskelig lighed, som muligheden for at forvandle den menneskelige formering til en teknisk operation ifølge Elshtain indebærer. I sin kritik af de eugeniske og kønsselektive metoders selv-transcendens af mennesket, som efter hendes opfattelse spærrer for en horisont af mening i tayloriansk forstand, og i sit forsvar for en anerkendelse af grænserne for, hvad videnskaben bør bruges til, peger Elshtain på Václav Havels ansvarsetik som et alternativ til Taylors version af den moderne identitet.

I sit bidrag ”Ekspressivisme hos Brandom og Taylor” udfolder Nicholas H. Smith herefter idéen om filosofisk ekspressivisme hos Charles Taylor og den amerikanske filosof Robert Brandom. Med termen ’ekspressivisme’ forstås et

særligt aspekt af, hvad det vil sige at 'udtrykke' noget, hvormed Taylor angiver en opfattelse af menneskelig handlen og denne handlens forhold til naturen – en opfattelse, der historisk set har rødder i Romantikken. Smith tager udgangspunkt i en komparativ analyse af hhv. Brandoms og Taylors udgave af ekspressivismen, der hos førstnævnte forbindes med den klassiske amerikanske pragmatismes formulering af, hvad Brandom kalder for en 'Anden Oplysnings kampånd'. Det demonstreres, hvordan de såkaldte 'pragmatister' i en fælles sag med romantikerne afviste den Første Oplysnings 'tilskuerteorier om viden' og i stedet betonedede den teoretiske videns oprindelse i menneskets praktiske omgang med verden. Mens både Brandom og Taylor i denne sammenhæng opfatter ekspressivismen som hvilende på en tese om, at udtryk – og ikke f.eks. repræsentation – har forrang i rækken af forklaringer på mening, så er Brandom mere kritisk indstillet over for romantikernes prioritering af følelse over fornuft og af kunst over videnskab end Taylor, for hvem udtryk fundamentalt er forbundet med legemliggørelse. Under inddragelse af Romantikens reception af kunstværket opstiller Smith i sin afsluttende diskussion af forholdet mellem Taylors og Brandoms ekspressivisme det romantiske naturbegreb over for Taylors postromantiske perspektiv, hvorefter værdien af et liv i 'kontakt' med naturen ikke længere lige så umiddelbart kan tages for givet.

Rækken af artikler om Charles Taylor rundes af med dennes eget filosofiske essay "Selvfortolkende dyr", der oprindeligt blev forfattet i 1977 og senere publiceret i bogen *Human Agency and Language: Philosophical Papers 1* fra 1985. Idéen om mennesket som et selvfortolkende væsen er en grundtese i Taylors filosofiske antropologi, som han indledningsvis knytter an til de tre tyske filosoffer Wilhelm Dilthey, Martin Heidegger og Hans-Georg Gadamer. Der er tale om en tese, der strider imod den moderne videnskabstraditions krav om objektivitet, som efter Taylors opfattelse medfører en reduktion af mennesket til en genstand blandt videnskabens andre genstandsområder. Som et eksempel tager han udgangspunkt i distinktionen mellem primære og sekundære egenskaber, forstået som hhv. egenskaber ved tingen i sig selv, der eksisterer uafhængigt af den menneskelige erfaring, og heroverfor sekundære eller 'subjektive' egenskaber, som udelukkende er egenskaber ved tingen i kraft af vores erfaring af den. Ved denne type sontring fjernes de sekundære egenskaber ontologisk set fra tingene og placeres i det menneskelige sansesapparat eller i den subjektive erfaring, hvilket længe var en af grundtankerne i den filosofiske psykologis ifølge Taylor 'notoriske' teori om sansning som skabt af 'idéer' eller 'indtryk'. En teori, der har skabt så store problemer for sig selv, vil han hævde, at dennes fortalere i nyere tid hellere fremkommer med reduktive forklaringer på menneskelig handling og erfaring i fysiologiske og i sidste ende i materielle og kemiske termer.

Taylors egen tese udfoldes herefter gennem fremlæggelsen af i alt fem påstande, hvor den første går ud på, at konstateringen af mange af vore fornemmelser, følelser og ønsker – og således mange af vore erfarede bevæggrunde – indebærer vores eksplicite formulering af en bedømmelse af den genstand, som disse refererer til. F.eks. bedømmelsen af noget som 'ydmygende', 'skamfuldt', 'opmuntrede' etc. Adjektiver, som hver især definerer, hvad Taylor kalder for en 'betyden', hvilket vil sige en måde, hvorpå noget vurderes som relevant for subjektive ønsker, hensigter, stræben eller følelser. At konstatere en følelse er ikke nødvendigvis det samme som at tilskrive denne betyden; tværtimod betinges erfaringen af en given følelse snarere af erfaringen af vores situation som bærer af en bestemt betyden – ligesom når frygt er det følelsesmæssige svar på det truende, og skam en reaktion på det ydmygende.

Netop skammen spiller en central rolle i Taylors argumentation for sin anden påstand, der samtidig retter sig mod den objektive forklaring på betyden: Skam er en følelse, der kun kan forekomme hos et bevidsthedssubjekt, i hvis tilværelse der foreligger en stræben efter værdighed, foruden hvilken begrebet 'skamfuld' ikke ville give nogen mening. Med begrebet om det skamfulde bryder den objektiverende videnskabs forklaringsmønster derfor sammen, fordi det skamfulde ikke er en egenskab, der kan gælde noget helt og holdent uafhængigt af den erfaring, som selvbevidste subjekter har af det. Følelser som skam er i Taylors forståelse 'subjekt-henvisende', hvilket er hovedsagen i hans anden påstand: At visse egenskaber ikke *kan* forklares reduktivt, fordi de vedrører subjektets eksistens *qua* subjekt.

De subjekt-henvisende følelser er i denne sammenhæng forbundet med en grundlæggende fornemmelse for, hvad der virkelig betyder noget i tilværelsen som menneske, og denne fornemmelse er – lyder Taylors tredje påstand – afgørende for vores forståelse af, hvad det i det hele taget vil sige at være menneske. Med 'menneske' menes her først og fremmest *menneskelig*, fordi de subjekt-henvisende følelser åbner os for den menneskelige tilværelses særlige domæne, hvor der ikke gives nogen lidenskabsløs bevidsthed om det værdige og gode. Viden står derfor heller ikke i modsætning til følelse, eftersom mange af de ting, vi ved, er begrundet i vores emotionelle bevidsthed gennem et samspil mellem følelser og forståelse: Menneskelivet leves aldrig uden fortolket følelse, og fortolkningen er samtidig konstituerende for følelsen.

Det er ud fra disse betragtninger, at det ifølge Taylor giver mening at tale om mennesket som et selvfortolkende dyr, fordi den fornemmelse for betyden, som følelserne er forbundet med, grunder i en artikuleret fortolkning. En følelse som anger kan ganske vist meget vel forekomme, uden at man helt er i stand til at artikulere, hvad der er forkert ved det, man har gjort. Men netop derfor kan det hændes, at man søger yderligere forståelse, hvilket leder Taylor

frem til sin fjerde påstand: Subjekt-henvisende følelser konstitueres af de artikulationer, man ender med at godtage dem som. Subjekt-henvisende følelser er forbundet med – ja ofte synes de ligefrem at kræve – en vis tydeliggørelse af situationen, og i kraft af denne funktion føres subjektet ud til et domæne af forskellige former for betydning, der igen kalder på en yderligere artikulation.

De artikulationer, Taylor definerer som fortolkninger, fordrer med andre ord *sprog*, hvilket er hans femte og sidste påstand, som udfoldes ved hjælp af begrebet om stærk vurdering. Det diskuteres her, om mennesket – sprogdyret – er den eneste skabning, der nærer følelser af typen 'skam' eller 'krænket værdighed'. Gennem opstillingen af en række hypotetiske eksempler viser Taylor, hvordan selv den præ-artikulerede følelse hos mennesker rejser et *spørgsmål* og på denne måde konstituerer en erfaring, som intet ikke-sprogligt dyr kan have. At være menneskelig er at være engageret i at udleve et svar på spørgsmålet om det i sandhed værdige og gode, som åbnes i sproget. Derfor kan mennesket ikke reduceres til en genstand blandt andre genstande, fordi menneskelivet altid allerede er forbundet med en grundlæggende fortolkning, som ikke spiller nogen sekundær rolle, men tværtimod er afgørende for den menneskelige eksistens.

Temaet for SLAGMARKS intermezzo er denne gang den franske filosof, dramatiker, politiske aktivist mm. Alain Badiou. Idéhistorikerne Kåre Blinkenberg og Holger Ross Lauritsen, der begge har læst hos Badiou i Paris, har hertil oversat den første 'meditation' i hans bog *L'être et l'événement* ('Væren og begivenheden') til dansk. Under titlen "Filosofi og emancipationspolitik ifølge en postmarxist" præsenteres endvidere et interview med Badiou, der ligeledes er udarbejdet af Blinkenberg og Lauritsen, som dertil også har skrevet en oplysende introduktion. SLAGMARKS Skyttegravsserie har for nylig udgivet Alain Badiou: *Grundrids af metapolitikken*, der kan bestilles på www.slagmark.dk

Dette nummer af SLAGMARK sluttet traditionen tro af med en anmeldelse af en række publikationer med idéhistorisk relevans.

På redaktionens vegne

Birgitte Eskildsen